

Magyar konzervatívok sikeres harminc év után
Szerkesztette: Molnár Attila Károly

Századvég Kiadó
Budapest, 2023

Magyar konzervatívok sikeres harminc év után

Szerkesztette: Molnár Attila Károly

Századvég Kiadó
Budapest, 2023

Magyar konzervatívok sikeres harminc év után

Szerkesztette:

Molnár Attila Károly

© A szerzők

© Századvég Kiadó, 2023

Felelős kiadó: Molnár Attila Károly

Olvasószerkesztő: Bobály Ilona

Borítóterv: Albert Anna

Tipográfia és tördelés: BánTóthKata

Nyomdai munkálatok: Prime Rate Kft.

ISBN 978-615-6436-20-7

ISSN 2732-0553

Tartalom

Előszó (Molnár Attila Károly)	7
Békés Márton: Jobboldali reneszánsztól konzervatív korszakig	15
Karácsony András: A magyar konzervatív hagyomány néhány jellemzője	27
Megadja Gábor: Jobboldal tegnap és ma: az „igazikonzervatívok” problémája a valósággal	39
Szilvay Gergely: Burke vesszői és a konzervatív témavakság – avagy az alkalmazott konzervativizmus lehetőségei	51
Körösényi András: Konzervativizmus és új jobboldal	59
Paczolay Péter: A történeti alkotmány tündöklése	65
Török Bernát: Konzervatív vonások alkotmánybíráskodásunk első éveiből	75
Lánczi András: Mi van az igazsággal?	89
Bogárdi Szabó István: Hic conservata libertas	113
Schmidt Mária: Az utópia fogságában	119
Csejtei Dezső: A reakciós fogalma és viszonya a konzervatívhoz: Nicolás Gómez Dávila	133
Molnár Attila Károly: Mérséklet és konfliktus	159

Előszó

„Lehet, hogy a konzervativizmus ritkán fogalmazódik meg maximákban, formulákban vagy célkitűzésekben. Lényege nincs szavakba öntve, és ha rákényszerítik, szkeptikusan nyilatkozik majd meg. Képes azonban kifejezni önmagát, válságos időkben pedig, a politikai szükségtől, esetleg egy lármás tantól kényyszerítve, a konzervatív a legjobbat nyújtja, bár nincs mindig meggyőződve afelől, hogy a használt szavak megfelelnek az őket előhívó hajlamnak.”¹

Harminc évvel ezelőtt zajlott le a Kósa László és Tőkéczki László szervezte *Hagyomány és jelenkor* című konferencia. Ennek előadásai 1994-ben egy kötetben megjelentek, ma is olvashatók.² Az előadók egy nagy termet töltöttek meg hallgatókkal, azonban a siker ellenére azóta sem volt ilyen vagy hasonló konzervatív konferencia Magyarországon. Az akkori előadók közül többen e kötetnek is szerzői, akik akkor még a feltörekvő ifjú nemzedékhez tartoztak.

A magyar konzervatív politika, mint az európaiak, a politikai modernitásra adott válaszként jött létre, azonban a 19. században nem volt túl sikeres. A reformkor, majd a szabadságharc és a kiegyezés meghatározója a liberális arisztokrácia lett, amelynek eszménye Anglia volt, ami gazdasági és katonai nagyhatalommá tudott válni az arisztokrácia vezetésével. Ugyanakkor, szemben

¹ Roger Scruton: *A konzervativizmus jelentése*. Budapest, Novissima Kiadó, 2002, 21.

² Kósa László – Tőkéczki László (szerk.): *Magyar konzervativizmus. Hagyomány és jelenkor*. Budapest, Batthyány Lajos Alapítvány, 1994.

az Egyesült Királysággal, a magyar politikában nem váltogatták egymást a liberális és konzervatív arisztokraták. A nagy változást Trianon hozta, azután már nem nagyon akartak a politikai cselekvők liberálisok lenni, és a kommunista puccs tapasztalatai után még értékesebbé vált az 1918 előtti Magyarország és a konzerválás, és az is világos volt, mit is kellene konzerválni.

Majd jött a szovjet megszállás, és a kommunista-szocialista diktatúra. Azonban ez a kísérlet sem volt sikeres. Az összeomlásához nem kellett egy vesztes háború és azt követő katonai megszállás.

A rendszerváltás, a változás korának uralkodó gondolkodása semmiképpen sem a megőrzésre irányult. Az első szabadon választott kormány sem nevezte magát konzervatívnak. És amikor a politikai konzervatív hang megjelent Magyarországon, akkor a kezdetektől fogva azzal a problémával küzdött, hogy mit is őrizne meg 35 éves megszállás és diktatúra után. Vannak-e megőrzésre méltó intézmények, (politikai) hagyományok még Magyarországon? Hogyan nevezzék magukat azok, akik sem a bukott szocializmussal, sem a liberális kísérlettel nem elégedettek?

Ennek az intellektuális és ugyanakkor nagyon is gyakorlatias problémának az elkerülését szolgálta, hogy a konzervatívok figyelme a sikeres angolszász konzervatívok felé fordult. Az angolszászok vonzereje nemcsak az volt, hogy két nagy háború után a hidegháborút is megnyerték, hanem az angolszász világon belül is sikeresnek mondhatók a konzervatívok. Ezzel azonban a magyar konzervatívok olyan intellektuális függésbe kerültek, amiért a liberális és baloldali vitapartnereiket szokták bírálni. Ezzel hozzájuk hasonlóan hallgatólagosan elfogadták, hogy a helyi problémák, válaszok, a helyi tapasztalatokon alapuló bölcsesség kevésbé értékes a sikeresnek vélt Nyugaténál. Ha megértők vagyunk, akkor azt mondjuk, hogy alkalmazkodtak a periférián lévő országokra jellemző intellektuális függőséghez.

Az egyik, ha nem a legfontosabb téma a változás és megőrzés szembeállítására lett, ugyanis az angolszászok, főleg az

amerikaiak, a változás elutasításában vélték megtalálni a haladó korszak diadala idején a konzervatívok fő jellemzőjét. Ezzel a konzervatívokat vagy hallgatólagosan a reménytelen vesztesek közé sorolták, vagy csak egyféle politikai hatást tulajdonítottak nekik: a szükségszerűen előbb-utóbb bekövetkező haladás lassítását. A változás-megőrzés fogalompárral ez a gondolkodás azt is feltételezi, hogy változtatni csak a baloldalnak szabad, a változás csak baloldali lehet. A konzervatívok kormányon legfeljebb interregnum két progresszív kormányzat között. Ha a konzervatív cselekvés lehetetlen, akkor ezzel a konzervatívok elismerik, hogy nézeteik irrelevánsak, ellentétesek a valósággal. Emiatt a konzervatívok zavarba kerültek a 20. század végére, és a kritikusaik is joggal mondták, hogy tulajdonképpen nem is tudják, mit is akarnak konzerválni. A modernitás, amelynek különböző hullámai és divatjai egymást bírálták, status quóját védjék meg a változásokkal szemben? Az eredeti választóvonal – megőrzés és változtatás – régóta nem választóvonal, szinte semmit sem magyaráz.

Mindenféle változás elvetése értelmetlen lenne, a konzervatívok bizonyos változtatásokat elfogadnak; ahogyan bármiféle kéznél levő védelme is az lenne, hiszen az elmúlt két évszázad számtalan olyan társas viszonyt, intézményt, jelenséget hozott létre, amit a konzervatívok nagyon nem szerettek. A konzervatívoktól sok szöveg idézhető, amely a változtatás szükségessége mellett szól és a status quót ítéli el. Edmund Burke szerint „az államférfi mércéje számomra a megtartásra való hajlandóság és a megújításra való képesség”.³ És a „változtatás eszközeit nélkülöző állam nem rendelkezik önmaga megtartásának [*conservation*] eszközeivel”.⁴ Burke az olyan változtatást ellemezte, ami „megváltoztatja és eltorzítja a dolgok természetes

³ Edmund Burke: *Töprengések a francia forradalomról*. Budapest, Atlantisz Könyvkiadó, 1991, 256.

⁴ Uo. 104.

rendjét”.⁵ Nem a változást, hanem az ideologikus változtatást utasították el.

A konzervatívok identitása nem a status quo megőrzése és a változások elutasítása, és nem is elsősorban egy saját politikai episztemológia (noha a hagyomány hangsúlyozása egy sajátos konzervatív politikai episztemológiát jelent). Bár az elmúlt két évszázad során kétségtelenül voltak törekvések valamilyen konzervatív tudás leírására, amivel a konzervatívok könnyebben beállhattak a politikai tudások mozgósítási versenyébe. A konzervatív identitás alapja az a gondolat, hogy a balliberális törekvések és az általuk alakított mai valóság összeegyeztethetetlen a *conditio humanával* és rombolja a társas életet.

A felvilágosultak különleges képességeiből eredő igazságok-ra épülő és egyre inkább dominánssá vált modern intézményekkel és viszonyokkal szembeni elégedetlenség, csalódottság azt eredményezte, hogy a politikai mozgósítás szempontjából hasznos emancipatorikus nyelv a konzervatív oldalon is megjelent.

A felelős változtatás a lehető legnagyobb intellektuális világgosságot és a bátorság erényét igényli, és mindig kockázattal jár. A konzervatív nem a tanácstalanság és a gyávaság, a behódolás és a konformizmus szinonimája, legfeljebb a körültekintésé.

Mivel a konzervatív gondolkodás és politika reakcióként jött létre, ezért kezdeteitől fogva konfliktusos volt. A konzervatívok vállalták a konfliktusokat a haladárok különféle típusaival szemben. Míg a mai nyugati konzervatívok szenvednek a gyávaságtól, a kezdeményezőkézség hiányától, és legfeljebb saját magukat, pártjukat tudják megőrizni, a magyar konzervatívok sok szempontból sikeresek.

A magyar konzervatívok sokszínűek voltak és ma is azok, és cseppet sem igaz rájuk Podhoretz egykori panasza arra vonatkozóan, hogy nem tudja, az ő oldala mit is akar. „A jobboldal

⁵ Uo. 135, a fordításon módosítottam.

– írta –, ahogyan azt korábban értettem, többé nem létezik. Tehát van egy világos oldal, és van egy nagyon zavaros.” Ma Magyarországon ez fordítva igaz, inkább a progresszió tűnik zavarosnak.

Ma a konzervatívok nem azzal a problémával néznek szembe, hogy elveiket kidolgozzák, hanem azzal, hogy hatékonyan szembeszálljanak a haladárak különféle változatainak uralmával. Ma csak azt a konzervatív álláspontot tartják elfogadhatónak, amely alapvetően elfogadja a haladár célkitűzéseket. (A mai progresszív politika ellenőrzési törekvései csak kevésé alapulnak egy szép új világ ígéretén, inkább az apokalipszis elkerülésére hivatkoznak: a Covidra, a klímaváltozásra, a demokrácia védelmére és hasonlókra.) A tapasztalat szerint e hegemóniával nem jó érvekkel, hanem hatékony politikával lehet szembeszállni.

A magyar konzervatív politika pillére a kereszténység mellett a nemzet volt, az utóbbi években pedig ezek mellé került a gazdaságilag hatékony kormányzás, a gazdasági növekedés és a középosztállyal, főleg az alsó középosztállyal kötött szövetség. Mivel a létező szocializmus uralkodó elitjével szemben álltak a konzervatívok, ezért az elitizmus a kortárs magyar konzervatívokra nem jellemző.

A felvilágosodás kritikájának egyik eleme az univerzalizmus elutasítása, de legalábbis erős kétely vele szemben. Emiatt a konzervatívok az időben és térben meglehetősen változatosak, és eléggé értelmetlen valamilyen igazi konzervatív mércét számonkérni bármelyiken is, noha nyilvánvalóan vannak erősebbek és befolyásos, de mindig helyi konzervatívok. A konzervatívok a sokféle változatuk ellenére felismerik egymást, aminek forrása lehet egy sajátos érzület⁶ a haladárak felülről végrehajtott forradalmával, az értelmiségi aktivizmussal szemben, ami elméleteket kér számon a valóságon és elméleteket akar megvalósítani. Ezt az érzületet legjobban az Isten, haza, család

⁶ <https://kirkcenter.org/conservatism/ten-conservative-principles/>

jelszó írja körül, függetlenül attól, hogy e hármas közül ki mekkora jelentőséget ad az egyes elemeinek.

Attól függetlenül, hogy a konzervatívok jellemzően nem törekszenek az univerzalizmusra, a nézeteik globális exportjára és számonkérésre, minden világkép szükségképpen változik a helyi körülményeknek, a múltban szerzett tapasztalatoknak, problémáknak és ellenfeleknek megfelelően.

A magyar konzervatív gondolkodás központja az, hogy

- nem deviáns liberálisok, nem abnormálisok (nem nem tudták megtanulni a balliberális hegemon világgépet, és nem is az [osztály]érdekeik miatt politikai bűnözők), hanem más világkép hívei, konzervatívok, polgáriak, nemzetiek, jobboldaliak;
- szemben a racionalizmussal, ideológiákkal, doktrinerséggel, univerzális igényű, előre csomagolt, importált, éppen divatos elvek, intézmények, megoldások – mint a woke istenei, a DEI (*diversity, equity, and inclusion*); feledésbe merült 2022 februárja óta – helyett, amelyek mindegyike nyíltan társadalom- és emberátalakító igénnyel lép fel, és ezek nevében megvalósíthatatlan ígéretet tartalmaznak – mint például a szabadság, egyenlőség, szólásszabadság, uralommentesség stb. –, és újabb bajok és konfliktusok forrásai, a helyi megszokott és élvezett életmód gyakorlatias védelme jellemzi őket;
- a felülről végrehajtott forradalmi politikák legélesebb és leginkább megtapasztalt változata a kommunizmus volt Magyarországon, ezért az antikomenizmus, bár halványuló, de jellemző elem;
- a nemzeti érdek védelme a globalizációban, ami a globalizáció központjait jelentő angolszász világ konzervatívjainál sokkal kisebb probléma: a magyar társadalom megőrzésre méltó.

A konzervatív politikai gyakorlat során két belső ellentét látszik a konzervatív táborban, mindkettő a balliberális hegemoniával szembeni viszonyra vonatkozik:

- Elutasítsák-e, de nem csak szóban, a balliberális törekvéseket, igyekezzenek ezekkel ellentétes célú törvényeket és intézményeket alkotni?
- És a korábbi balliberális jogi és intézményes környezetet igyekezzenek-e felszámolni, ahogyan a Munkásőrséget feloszlatták vagy a sztálinista alkotmányt megváltoztatták?

Milyen legyen a viszonya az öröklött intézményekhez, amelyeket a baloldal vagy maga alapított a maga képére, vagy elfoglalt és a saját céljaira használ?

Természetesen, mint mindennek, a sikernek ára van. Az emberek, akár a növények, a fény felé törekszenek. Így a konzervatív tábor is gyarapszik ambiciózus emberekkel. Ennek megfelelően a mai magyar konzervatív politikai gyakorlat problémáinak forrása ritkábban a követett politika, jellemzően a személyzet.

Molnár Attila Károly

Békés Márton
*Jobboldali reneszánsztól
konzervatív korszakig*

A rendszerváltoztatással és az első szabadon választott országgyűlés által megválasztott Antall-kormánnyal megnyílt az út Magyarországon a konzervatív politikai elmélet és a vele szövetséges jobboldali politikai gyakorlat előtt. Ez a kommunista diktatúra negyvenéves (1949–1989) hagyományveszejtése miatt egyszerre jelentette a korábbi, százhusz éves (1825–1945) szerves hagyomány számbavételét és e szellemi örökség kreatív hasznosítását, valamint az európai konzervatív vérkeringésbe való visszatérést. A posztkommunista rendszerben azonban húsz éven keresztül (1990–2010) érvényesült az a liberális kulturális hegemonia, amely már a nyelv szintjén diszkreditálta a konzervatív gondolatokat. Mégis, egy szívós felépítési folyamat során az egymással együttműködő konzervatív gondolat és jobboldali cselekvés olyan *párhuzamos* szellemi-szervezeti stratégiát hajtott végre, melynek során az új évezredben – 2002-ben indulva, 2006-tól megerősödve, majd 2010-től immár kormányzati pozícióból – vezető szerepre tett szert. Ennek köszönhetően a nemzeti konzervativizmus ma Magyarországon a *domináns ideológia*,¹ a jobboldali kormányzás politikai-társadalmi keretét, azaz a Nemzeti Együttműködés Rendszerét pedig konszenzusos hegemonia jellemzi.

¹ Kiss Viktor: Dominancia és hegemonia: politikai ideológiák a mai Magyarországon. In Földes György – Antal Attila (szerk.): *Igazságosság, demokrácia, fenntarthatóság*. Napvilág, 2022.

Magyar konzervativizmus, 1993–2022

Közel harminc évvel ezelőtt, 1993 novemberében tartották a hazai konzervativizmus tárgyában az utolsó nagy konferenciát *Magyar konzervativizmus – hagyomány és jelenkor* címmel. Célja az volt, hogy – a húsz évvel ezelőtt elhunyt Joó Rudolf, a társszervező Batthyány Lajos Alapítvány akkori elnöke szavával élve – segítsen „indítani (újraindítani) [...] a tárgyról való szervezett gondolkodás folyamatát”, mégpedig azért, mert a kommunista diktatúra negyven éve alatt ezt erőnek erejével elnyomták, így hát „a konzervativizmusnak alig van közelmúltja Magyarországon”.² A konzervativizmus alatt ekkor nem politikai konzervativizmust, pláne nem a jobboldal intellektuális háttérsugárzását értették. A feladat ekkor az volt, hogy tisztázzák a konzervativizmus politikafilozófiai fogalmát, elhatárolják más eszméktől – részint a liberalizmustól, mindenképpen a szocializmustól és feltétlenül a szélsőséges gondolatoktól –, és megtalálják azokat a múltbéli európai, közép-európai és hazai eszmei szálakat, amelyekkel a jelenkort össze lehet kötni.

Vállalható és folytatható örökséget kerestek tehát. Ehhez az kellett, hogy előbb eltakarítsák a rendszerváltoztatás előtti szellemiség épületét, majd a még azelőtről származó, újrahasznosítható és újonnan előállított anyagokból felépítsék a magyar konzervativizmus házát. Tőkéczi László például az 1867 és 1938 közötti liberális konzervatív vagy konzervatív liberális konszenzusról beszélt, ennek szükséges újrafelfedezését egyszerre szegezve a marxizmus és az új keletű nyugatos diskurzus ellen, miután mindkettőt közös gyökerre vezette vissza, mondván, egyaránt „racionális normarendszer szerint elemeznek és

² Joó Rudolf: Előszó. In Kósa László – Tőkéczi László (szerk.): *Magyar konzervativizmus. Hagyomány és jelenkor*. Batthyány Lajos Alapítvány, 1994, 1–3.

minősítenek”, szemben a hazai körülmények közül kiinduló szerves fejlődés egykori, liberálkonzervatív programjával.³

A harminc évvel ezelőtti, elsősorban tudományos, majd-hogynem antikvárius érdeklődés követte Bethlen István híres mondását, mely szerint „a konzervativizmus nem pártprogram, hanem módszer”, más szavakkal beállítódás vagy világszemlélet. Éppen ezért azt is kimondták, hogy a tanácskozás „nem egy közös szellemi platform létrehozását célozza, még kevésbé tekinthető valamely pártprogram szellemi alapvetésének”.⁴ Molnár Attila Károly az akkori körülmények közül kiindulva minden joggal megjegyezhetette, hogy „a konzervatívok nem látanak és nem is kínálnak politikai kiutat az elidegenedés okozta mai politikai válságból”.⁵ Ezek a mondatok ma már nem hangoznának el – ez azonban *nem* azért van így, mert harminc évvel ezelőtt tévedtek, hanem azért, mert igazuk volt! A munkát ugyanis el kellett kezdeni, a harcot fel kellett venni, a beszélgetést meg kellett indítani. Nincs annál konzervatívabb dolog, mint felismerni, hogy elődeink nélkül semmik vagyunk, és nélkülünk utódaink is azok lesznek.

Ma már a szűken vett eszmetörténeti szakcikkbevezető fejezetein kívül nem érdekes a konzervativizmus fogalmát tisztázni, hiszen mindannyian tudjuk, hogy mit értünk alatta. Intézményeink – köztük alapítványok, kutatóközpontok, intézetek, folyóiratok, könyvkiadók, képzési helyek, klubok – megszilárdultak.⁶ Mára már van felfedezett és aktualizált gondolati hagyományunk, vannak kanonizált műveink, konszenzus övezte hőseink, de immár olyan, sokszor hivatkozott könyveink is, amelyek nem külföldön és nem is a dualizmus idején születtek, hanem az elmúlt évtizedekben, idehaza, ha-

³ Tökéczki László: Liberális konzervativizmus Magyarországon (1867–1938). In *Magyar konzervativizmus* i. m. 68.

⁴ Joó i. m. 3.

⁵ Molnár Attila: A konzervatívok állama. In *Magyar konzervativizmus* i. m. 28.

⁶ Lásd bővebben: Veszprémy László Bernát: *Jobboldali építkezés, 2010–2022. Kommentár, 2022/1.*

zai szerzők tollából. Van már saját enciklopédiánk és arcképcsarnokunk,⁷ valamint közös nyelvünk, ami bizonyíték arra, hogy a mai magyar konzervativizmus – mely alatt egy széles szellemi vízgyűjtő területtel rendelkező *kulturális közeget* kell értenünk – a maga útját járja.

Konzervatív eszme – jobboldali politika

Richard Weaver 1948-ban *Az eszméknek következményeik vannak* címmel írt könyvet, amely kijelentés formájában szállóigévé vált.⁸ S valóban: a Reagan-éra '80-as évekbeli sikeres politikai gyakorlatához hosszú út vezetett, amely még az '50-es évek elején-közepén kezdődött a szellemi alapok lerakásával, folyóiratok létrehozásával, klubok működtetésével, vagyis elméleti munkával. Ahogy Marx nélkül nincs Lenin, úgy Kirk nélkül sincsen Reagan. Ugyanez magyar vonatkozásban megfogalmazható Berzsényi és Széchenyi relációjában vagy Réz Mihály és Tisza István személyiségpárjával.

Éppen ezért ma sem lehetséges konzervatív filozófiáról beszélni jobboldali politikai praxis nélkül, és fordítva! Az előbbi nem lenne más, mint tét nélküli puszta okoskodás, az utóbbi viszont csupasz hatalmi mechanizmussá válna. A kettő közötti folyamatos, aktív kapcsolatot akkor lehetséges megőrizni, ha különböző sebességüket felismerjük és kölcsönösen összehangoljuk a szellemi menetrendet a politikai napirenddel.

A konzervatív szellemi munka, amely a '90-es évek első felében elkezdődött, az ezredforduló után fokozódott, a kétezres évek első felében pedig konkrét eredményeket ért el, hogy

⁷ *Magyar politikai enciklopédia* (főszerk. Pásztor Péter. MCC – Tihanyi Alapítvány, 2019) és *Konzervatív arcképcsarnok* (szerk. Frenyó Zoltán. L'Harmattan, 2021).

⁸ Richard M. Weaver: *Ideas Have Consequences*. University of Chicago Press, 1948.

a 2010-es évektől domináns ideológia legyen. A jobboldali pártpolitikai élet hasonlóképpen nagy utat járt be, a rendszerváltó jobboldali pártok koalíciós kormányzásától kezdve az 1998 és 2002 közötti „polgári kormányzást” követő választási vereség utáni újjászerveződésig, majd pedig a 2010 és 2022 közötti, egymás után négyszer elnyert alkotmányozó felhatalmazásig. Mindkét munkát ugyanaz az erő hátráltatta: a posztkommunista-liberális blokk, amely 1989–90 után a baloldal képében továbbbévényszerítette a diktatúra gazdasági, diplomáciai és szolgálati tehetetlenségi nyomatékát, amelyet a vele szövethető „demokratikus ellenzék” holdudvara könyörtelen liberális kulturális hegemoniával egészített ki.⁹ 1990 és 2010 között így a konzervatív ügy már nyelvileg is diszkreditálódott, a jobboldal pedig két alkalommal ugyan kormányon lehetett (1990–1994, 1998–2002), de hatalmon nem.

A kezdeti munka a lehetőségekhez képest kedvező feltételekkel indult meg. 1990 és 1993 között egy törőlmetszett reformkonzervatív állt az ország élén Antall József személyében, és a '80-as évek utolsó harmadától kell számítanunk azokat a törekvéseket, amelyek nemcsak közvetlenül az antikommunista politikai fordulathoz járultak hozzá, hanem egy jövőbeli – politikailag is reflektált – hagyománypárti felfogás kialakulásához is (lásd a népiek harmadik nemzedékét, a *Hitel* folyóiratot, Tőkéczi László munkásságát és a református újjáéledést).

A konzervativizmus feléledésének szimbolikus lépése volt Bethlen István lapjának, az 1927 és 1944 között működő *Magyar Szemlének* az újjáalapítása, amely 1992 óta folyamatosan megjelenik. Szintén szerencsés együttállásnak tekinthetjük, hogy az eredeti, angol nyelvű kiadásokhoz képest évtizedes késéssel, de elkezdtek megjelenni a legnagyobb kortárs katolikus filozófus, Molnár Tamás (1921–2010) művei anyanyelvén; hiszen ezzel egy olyan, az Egyesült Államok konzervatívjai között nép-

⁹ Lásd bővebben: Békés Márton: *Kulturális hadviselés – A kulturális hatalom elmélete és gyakorlata*. KKETTK Alapítvány, 2020, 313–372.

szerű – Russell Kirkkal és Eric Voegelinnel is baráti viszonyban álló – magyar ember tolmácsolásában olvashatott a közönség közös eszméinkről, aki a kontinentális-francia, és nem a tengerentúli-angolszász hagyományhoz állt közel. Molnár professzor első magyar nyelvű könyvét az Eötvös Collegium adta ki 1991-ben, a következő években pedig rendszeresen láttak napvilágot kötetei, gyakran évente kettő is.¹⁰

A szellemi impulzusok ekkor már külföldről is érkezhettek: 1995-ben jelent meg az első Scruton-könyv magyarul (*Mi a konzervativizmus?*), amelyet a kétezres és a 2010-es években féltucatnyi további fordítás követett, nagy népszerűséget szerezve írójuknak idehaza.¹¹ Jelezve a marxizmus hosszú ár-

¹⁰ Lásd időrendi sorrendben: *Az ideális állam kritikája*. Eötvös Collegium, 1991; *A hatalom két arca: politikum és szentség*. Európa, 1992; *A racionális ember és a mechanizáció kísértése*. Más Kor, 1992; *A liberális hegemonia*. Gondolat, 1993, Kairosz, 2001; *Utópia – Örök eretnekség*. Szent István Társ., 1993; *A politikai tudomány tananyaga*. Balaton Akadémia, 1994; *Az értelmiség alkonya*. Akadémiai, 1996; *A filozófusok istene*. Európa, 1996; *Az egyház, évszázadok zarándoka*. Szent István Társ., 1997; *A modernség politikai elvei*. Európa, 1998; *Századvégi mérleg: válogatott írások*. Kairosz, 1999; *A pogány kísértés*. Kairosz, 2000; *Én, Symmachus – Lélek és gép*. Európa, 2000; *Igazság és történelem. Molnár Tamás gondolatainak gyűjteménye*. Szent István Társ., 2000; *A gondolkodás archetípusai*. Kairosz, 2001; *Az autoritás és ellenségei*. Kairosz, 2002; *Teisták és ateisták – A hitetlenség tipológiája*. Európa, 2002; *A beszélő Isten. Prof. Molnár Tamással beszélget Járαι Judit*. Kairosz, 2003; *A jobb és a bal: tanulmányok*. Kairosz, 2004; *Az ellenforradalom*. Kairosz, 2005; *Az atlanti kultúra kibontakozása*. Kairosz, 2006; *Keresztény humanizmus – A szekuláris államnak és ideológiájának kritikája*. Kairosz, 2007; *A modern-kór*. Kairosz, 2008; *Emlékfoszlányok* (Bernard Dumont-nal). Századvég, 2021; *Visszatekintés*. Magyar Szemle Füzetek, 2021; *Európa zárójelben*. KKETTK Alapítvány, 2022; *Amerikanológia – Győzhet-e a planetáris modell?* MMA, 2022; *Az értelmiség bukása*. Ludovika Egyetemi Kiadó, 2022.

¹¹ Lásd időrendi sorrendben: *Mi a konzervativizmus? Válogatott esszék*. Osiris, 1995, 2021; *Ki, mit és miért? – Nemzetek feletti kormányzat, legitimitás és az Egészségügyi Világszervezet*. Századvég, 2000; *A konzervativizmus jelentése* [1980]. Novissima, 2002; *Anglia, egy eltűnő ideál* [2001]. Typotex, 2004; *A nemzetek szükségességéről. Két tanulmány* [2002–2004]. Helikon, 2005; *Iszom, tehát vagyok. Egy filozófus borkalauza* [2009]. Akadémiai, 2011; *A peszsimizmus haszna és a hamis remény veszélye* [2010]. Noran Libro, 2011; *Zöld filozófia. Hogyan gondolkozunk felelősen a bolygónkról?* [2011/12]. Akadémiai,

nyékát, a konzervativizmus mint eszmerendszer tudományos feldolgozása eleinte importra szorult, értve ez alatt a külföldi szerzők fordításait,¹² vagy azt, hogy nem minden konzervativizmusról szóló könyv szerzője volt konzervatív, sőt¹³. Kezdetben az is előfordult, hogy olyasvalakik határozták meg a konzervativizmus jelentését (Dénes Iván Zoltán, Ludassy Mária, Kontler László, Szabó Miklós), akik hamis narratív keretbe szőtték köré. Manapság ezzel szemben a konzervativizmus kutatás külön műfaj, hála számos magyar művelőjének.¹⁴ Nekik köszönhetően a konzervativizmus története ma már nem íródik félre.

A kétezres években két olyan fordulópontra is bekövetkezett, melyek egyike sem függetleníthető az országos politikai ese-

2018; *Futóbolondok, csalók, agitátorok* [1985/2015]. KKETTK Alapítvány, 2019; *A szépről* [2009]. MMA, 2019; *Beszélgetések Roger Scrutonnal* (Mark Dooley). Ludovika, 2021; *A világ lelke*. MCC Press, 2022.

¹² Anthony Quinton: *A tökéletlenség politikája* (Pécs, Tanulmány, 1995); Robert Nisbet: *Konzervativizmus: álom és valóság* (Pécs, Tanulmány 1996); Michael Oakeshott: *Politikai racionalizmus* (Új Mandátum, 2001).

¹³ Kontler László (szerk.): *Konzervativizmus, 1593–1872* (Osiris, 2000); Mannheim Károly: *A konzervativizmus* (Cserépfalvi, 1994).

¹⁴ Lásd például: Magyarics Tamás (szerk.): *Amerikai konzervatív gondolkodók*. AJTK, 2017; Békés Márton: *Az amerikai neokonzervativizmus – Egy kisiklott ellenforradalom*. Századvég, 2008; Egedy Gergely: *Brit konzervatív gondolkodás és politika (XIX–XX. század)*. Századvég, 2005; uő.: *Konzervativizmus az ezredfordulón*. Magyar Szemle, 2001; uő.: *Konzervatív gondolkodás és politika az Egyesült Államokban*. Századvég, 2014; G. Fodor Gábor: *Kérdéstilalom – Eric Voegelin politikai filozófiája*. L'Harmattan, 2004; Karácsony András: *Mozaikok – Politika, értelmiség, konzervativizmus*. Máriabesnyő, Attraktor, 2014; Pogrányi Lovas Miklós (szerk.): *Konzervatív reneszánsz az Egyesült Államokban*. Századvég, 2016; Körmendy Zsuzsanna (szerk.): *Konzervativizmus régen és ma*. XXI. Század Intézet, 2006; Láncai András: *Az utópia mint hagyomány*. Máriabesnyő–Gödöllő, Attraktor, 2005; Molnár Attila Károly: *Edmund Burke*. Századvég, 2000; uő.: *A jó rendről*. Barankovics István Alapítvány – Gondolat, 2010; uő.: *Ki mit konzerválna*. Századvég, 2022; Nyirkos Tamás: *Az ötféjű sas – Teológia és politika a francia ellenforradalomban*. Máriabesnyő, Attraktor, 2014; Pető Zoltán: *Egy reakciós „liberális” a 20. században – Erik von Kuehnelt-Leddihn politikai filozófiája*. Ludovika, 2021; Szilvay Gergely: *Az amerikai Dél – Régi rend az új világban*. Rubicon Intézet, 2021.

ményektől, sem pedig a szellem birodalmában megtett öles lépésektől. A 2002-es választási vereség évében látott napvilágot Carl Schmitt főbb tanulmányainak kötete (*A politikai fogalma*), valamint egy válogatás az első magyar „tudatos konzervatív”, Asbóth János műveiből.¹⁵ A politikához közelebb lépve, a választások előtt nyílt meg a Terror Háza Múzeum (vezető kurátor és történelmi koncepció: Schmidt Mária), amely a történetpolitikai narratívaalkotásban hozott áttörést, megvetve egy hosszú távú politikatörténelmi változás alapjait. Majd a választások után jelent meg Láncki András könyve, a *Konzervatív kiáltvány*, amely kimondta, hogy „türelmes, lassú, állhatatos szellemi és szervezői munkával lehet eredményeket elérni”, mégpedig egy politikafilozófiailag kidolgozott „konzervatív fordulattal” szállva szembe a restaurált (poszt)kommunista hatalommal.¹⁶

A 2006-os krízis – a balliberális kormányzat hazugságainak kiderülte és a nyomában járó tiltakozáshullám, valamint a vele szembeni hatósági erőszak – évében indult a dedikáltan szabadelvű-konzervatív *Kommentár* folyóirat azzal a misszióval, hogy „valahol a végén talán feldereng egy olyan ország képe, amelyben immár nem az alapkérdésekről kell vitázni, mert kialakult konszenzus védi közösségeinket és hagyományainkat”.¹⁷ Tizenkét évet ugorva az időben, 2018-ben ugyanez a lap, a jobboldal számára az egymás utáni harmadik kétharmados parlamenti felhatalmazással végződő választást követően, már a következőket írhatta:

„A derengést mára itt-ott jól látható körvonalak váltották fel. Magyarország jó ideje a saját útját járja,

¹⁵ Carl Schmitt: *A politikai fogalma – Válogatott politika- és államelméleti tanulmányok* (Attraktor – Osiris – Pallas Stúdió, 2002) és *Asbóth János válogatott művei* (Piliscsaba, PPKE BTK, 2002).

¹⁶ Láncki András: *Konzervatív kiáltvány*. Máriabesnyő–Gödöllő, Attraktor, 2002, 7–32.

¹⁷ Méltóság és indulat. *Kommentár*, 2006/1, 3.

így csak most igazán nagy a tét. A munka nem kevés: a 21. századi Magyarország időhöz és feladathoz illő kulturális kereteinek megteremtése, védelme, továbbfejlesztése.”¹⁸

Az elmúlt harminc év időbeli távolságát pedig azon is lemérhetjük, hogy miféle fehér hollónak számított 1991-ben Edmund Burke alapművének megjelentetése,¹⁹ és ehhez képest milyen magától értetődő ma a klasszikus és kortárs konzervatív irodalom széles körű forgalmazása (például a következő kiadók révén: Alapjogokért Központ, Attraktor, Kairosz, Közép- és Kelet-európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Közalapítvány, Magyar Művészeti Akadémia, MCC, Osiris, Pallas Athéné, Patmos Records, Századvég, Szent István Társulat).

Mindez nem következhetett volna be, ha a politikai életben nem történik a szellemmel párhuzamos mozgás! A jobboldal a 2002-es választási vereség után újjászerveződött, egészen pontosan a Fidesz horizontális társadalmi nyitást vitt végbe: azonnal meghirdette a polgári körök mozgalmát, 2003-ban néppárttá vált (*Gesztenyészkeri nyilatkozat*), 2005-ben történelmi szövetségre lépett a KDNP-vel és kezdeményezte, majd megnyerte a 2008-as szociális népszavazást, s végül 2010-ben földcsuszamlásszerű győzelmet aratott. A 2010 és 2022 közötti évek kormányzati politikája nemhogy felülírta volna az ezredfordulós „polgári Magyarország” célrendszerét, hanem éppen ellenkezőleg: össznemzeti talapzattá bővítette annak polgári platformját.²⁰

¹⁸ Türelem és elszántság. *Kommentár*, 2018/3–4, 1.

¹⁹ Edmund Burke: *Töprengések a francia forradalomról* [1790]. Atlantisz, 1991.

²⁰ Lásd bővebben: Békés Márton: *Nemzeti blokk – A Nemzeti Együttműködés Rendszere*. KKETTK Alapítvány, 2022.

Nemzeti-konzervatív konszenzus

Mindez nem maradt hatás nélkül a hazai jobboldal szellemi környezetére sem. A rendszerváltoztatás idejének hagyománykereső, töredezett világából mára egy fókuszált, de továbbra is változatos kulturális közeg lett. Ez a *jobboldali törzsszövetség* szervezeti modellje, melyben néhány alapvető érték és közös cél mentén úgy egyesülnek az egyes törzsek, hogy megtartják saját szállásterületüket.²¹

Az 1993-as konferenciáról kiadott kötet bevezetésében azt olvassuk, hogy az előadók már akkor is azt a tágas mozgáskört biztosító, de világos kontúrú elvet keresték, amelyen belül egyesülhet egymással „kereszténydemokrata és nemzeti demokrata”,²² s valóban: a történeti alkotmány jogfolytonosságának fenntartásától a szabadelvűségen át a keresztényszociális gondolatig sok mindent számba is vettek. 2002-ben Lánczi András meg is fogalmazta, hogy mi lehet ez a legnagyobb közös osztó, amikor így írt: szükséges, hogy „a jobboldal, amely szerencsére mind világnézetileg, mind képzelőerejét tekintve sokszínű, nyíltan vállalja és kifejezze elkötelezettségét a konzervativizmus valamilyen válfaja mellett”.²³

Ez természetesen sem akkor, sem pedig most nem az egyseri Burke-olvasó katedrakonzervativizmusát jelenti, de nem is lehet valamiféle örökké reagáló-védekező attitűd. Szerencsénk van, ugyanis azt, hogy mi ma a *konzervatív maximum*, nem kell feltalálnunk. A receptet – jó konzervatív módjára – hazai gondolati hagyományunkban kell keresnünk. Tókéczki László már negyedszázada úgy fogalmazott, hogy „a konzervatív magyar múlt gazdag örökséget kínál a mai magyar politikai megújuláshoz. *Nem szükséges tehát a kétségbeesett szellemi*

²¹ Lásd bővebben: Pogrányi Lovas Miklós: *Jobboldali törzsszövetség. Kommentár*, 2020/2.

²² Joó i. m. 1.

²³ Lánczi i. m. 9.